

Fig. 1. Ydre, set fra sydøst. NE fot. 1981. - *Exterior seen from the south-east.*

ORØ KIRKE

TUSE HERRED

Kirken er i Roskildebispens jordebog ansat til to mk.¹ Som et kongeligt patronat lå den 1466 og senere under Abrahamstrup len;² 1621 erhvervedes den af Kapitlet i Roskilde (jfr. prædikestol) ved et mageskifte med kronen.³ 1567 talte sognet 42 tiendeydere.⁴ 8. marts 1698 fik regimentskvartermester Fridrick Engelstrup skøde på patronats- og kaldsret med korntienden,⁵ også i 17- og 1800'rne var kirken i privat eje.⁶ 20. sept. 1911 overgik kirken fra det Svanskjoldske Fideicommis til selveje.

Møntfund. 1928 fandtes på kirkegården 11 *gros tournois*?

Sagn. Det fortælles, at en tyv skal være indmuret

levende i udbygningen (dvs. den kraftige ydre støt-tepille) på vestre kirkegårdsmur. - I tilknytning til det meget velkendte sagn om lindormen hedder det, at folk brækkede hul i den nordre kirkemur, fordi ormen havde lagt sig om kirken; dyret blev senere jaget ud på Lindholm.⁸

Kirken ligger i landsbyen Bybjergs østre udkant på nogenlunde jævnt, vestover let faldende terræn. På den langagtige ås, Stensbjerg, nord for kirken skal der have ligget en borg, »dronning Margrethes slot«.⁹ Kirkegården har

Fig. 2. Kirkegårdsportal (s. 870). HJ fot. 1983. - Gate of the churchyard.

bevaret gamle grænser mod vest og syd. 1894 er den udvidet en smule mod nord frem til landevejen, mens den mod øst synes udvidet to gange i nyere tid: o. 1911 - kort tid efter overgangen til selveje — og i 1950'erne.¹⁰ Ved den seneste forøgelse inddrogtes et areal, som tidligere tilhørte præstegårdshaven og omfatter en udsigtshøj.

Kirkegårdens hegn og indgange. Ældst er vestmuren, af kampesten, hvidtet og afdækket med indadvendte vingesten. Syd for portalen har vestmuren en udvendig støttepille (jfr. sagn); nord for portalen er muren ombygget 1981 på grund af manglende stabilitet. Den gamle kirkegårds søndre grænse udgøres af præstegården samt et kortere murstykke mod øst, der fremtræder som en pendant til vestmuren. - Den nye nordmur fra 1894, som indvendig til dels er jorddækket, er af kløvsten med betondække; udvendig står den blank, indvendig hvidtet. Senere, antagelig i forbindelse med udvidelsen o. 1911 er den forlænget østover langs vejen. Den seneste udvidelse hegnes af en hvidkalket mur, hængt med røde vingetegl; dog er der trådvæv langs udsigtshøjens ydre periferi.

På kirkegården vokser en elm og tre lindetræer.

Hovedindgangen er en senmiddelalderlig portal i vest (fig. 2) med køreport og fodgæn-

gerlåde. Begge indgange er fladbuede med ud- og indvendig fals; ydermere er der på begge sider af portåbningen pilleagtige fremspring. Køreporten krones af seks kamtakker, mens fodgængerlågen har en bred tinde; alle afdækket med indadvendte munke og nonner. Udvendig har portens toptinde en kvadratisk blanding, lågens en cirkelformet. Åbningen lukkes af trætremsfløje, som antagelig stammer fra 1800'erne.¹¹ I nordmuren fra 1894 er der en jævngammel stakitlåde, mens der i den yngre forlængelse ud for ligkapellet er en bredere opgang, som lukkes af to trætremsfløje, op- hængt i piller af røde mursten. I østmuren omkring den yngste udvidelse er der en køreport lukket af to brunbejdsede tremsfløje. Endelig er der ved præstegårdslængens østgavl en tremslåde, som giver adgang til haven.

En *†kirkerist* nævnes tidligst 1619-20.¹² I 1800'erne omtales ved flere lejligheder reparation af risten ved den vestre indgang.¹³ Endnu 1920 sås flere af ristens stænger på kirkegården.

Bygninger m.m. på kirkegården. Det hvidkalkede, teglhængte *ligkapel* ved nordmuren øst for kirken er bygget 1913-14¹⁰ i en afdæmpet nygotik med kamtakke gavle. - En *†kirkelade* omtales 1614-20.¹²

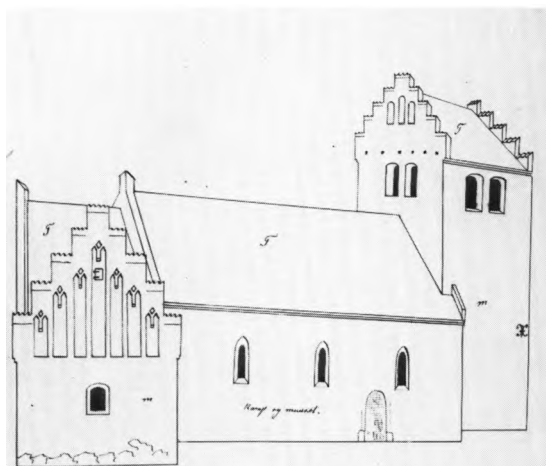

Fig. 3. Ydre, set fra nord. Tegning af Burman Becker, dateret 26. juni 1855. Det kongelige Bibliotek. — Exterior from the north. Drawing by Burman Becker, dated 26th June 1855.

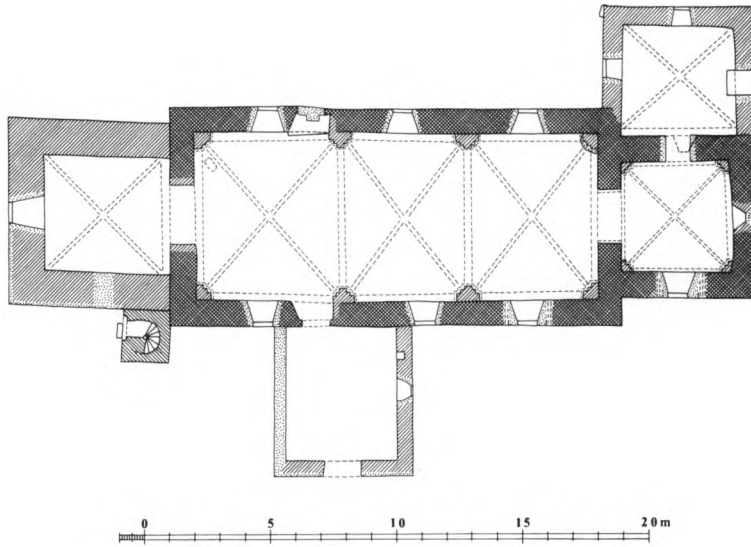

Fig. 4. Plan. 1:300. Målt af Hej, HJ og Bi Skaarup 1982, tegnet af Marianne Nielsen 1983. Signaturforklaring s. 9. - Ground-plan. Key on p. 9.

Et brolagt *fortov* omkring kirken er anlagt 1865; 1911 var det cementeret.¹⁰

Kirken består af kor og skib fra 1100'rne, hvortil er føjet tre senmiddelalderlige tilbygninger: sakristi, våbenhus og tårn. Orienteringen afviger betydeligt mod syd.

Materialer og teknik. Bygningen er opført af *rå* og *kløvet kamp*, lagt i regelmæssige skifter. Hjørnerne er sat af meget omhyggeligt hugne *kvadre*, hvilket tillige skal gælde døråbningen og korbuen;¹⁴ til korbuens kragbånd skal være benyttet *kridt*.¹⁵ Hvor oprindelig murbehandling er synlig - udvendig fra sakristiloftet og tårnets mellemstokværk, indvendig på overvæggene - ses, at den udglattede, ikke helt dækkende fugemørtel har været overtrukket af hvidtet pudslag.¹⁶ - Murhøjden andrager 3,7 og 4,5 m, målt ved korets og skibets sydøstre hjørner.

Af oprindelige åbninger er tilsyneladende kun *dørene* bevaret, omend ændret og for norddørens vedkommende tilmuret i ydre lysning. I begge tilfælde er den ydre, rundbuede lysning intakt. Af den bredere indvendige åbning synes den smigede vestvange oprindelig, mens den østre, som står vinkelret på langmuren, er om-muret i forbindelse med hvælpillernes opfø-

relse. Den fladbuede afdækning af dørenes indvendige åbninger, kan være samtidig med østvangens ommuring og har vel erstattet en oprindelig plankeafdækning.

Indre. Den runde *korbue* har skråkantede *kragbånd*, hvis overside er ca. 190 cm over gulvet. Begge afsnit har oprindelig haft flade *trælofter*, hvis bjælker hvilede på murkronerne. På skibets østgavl ses aftryk efter 17 cm høj bjælke. Korets taggavl synes omsat, formentlig o. 1873,¹⁷ hvorimod både skibets østre og vestre taggavl er bevaret.

Ændringer og tilføjelser. I 1200'rne, muligvis henimod århundredskiftet, har kirken fået nye *vinduer* - tre i koret og tre i hver af skibets flankemure - der antagelig indsattes sammesteds som de oprindelige. De tre i skibets nordmur var endnu bevaret 1855 (jfr. fig. 3), da de fremtrådte som slanke spidsbuede åbninger med smigede sider. 1920 sås omkring de nuværende nordvinduer rester af de omtalte åbninger, der syntes at have været mindst 190 cm høje. Materialet var for de to østliges vedkommende granit og kridt, mens det vestligste var af tegl. - Sidstnævnte materiale er også benyttet til korets nye vinduer, af hvilke det østre står som indvendig niche,¹⁸ mens det nordre

(fig. 5) er synligt fra sakristiets loft. Det er ved ydre murflugt 93 cm bredt og kun svagt tilspidset; den omkring 40 cm brede lysning, der har mere udtalt spidsbue, er sat af krumme formsten. Åbningens sider dækkes af hvidtet puds, som omhyggeligt er lappet sammen med den ældre murbehandling; issepunktet sidder ca. 20 cm under murkronen.

Hvælvene i kor og skib er antagelig bygget samtidig, formentlig i tiden o. 1400-50.¹⁹ De hviler på falsede piller med kragbånd, bestående af hulkant over vulst, skilt af glat skifte. Korets spidse skjoldbuer og retkantede ribber er kvartstens; i skibet er buerne også spidse, men her er skjold- og gjordbuer helstens, ribberne halvtstens. En tilmuret fladbuet *lem* i nordre svikkel af vestfagets vestre kappe har givet adgang til loftsrummene inden tårnets opførelse; skibets hvælv har i modsætning til korets helstens brede overribber.

Murkronen er ikke forhøjet ved hvælvslagningen, blot udvendig forsynet med en falsgesims, hvis oprindelige form er synlig fra sakristiets loft. Den består her af tre skifter munkesten, af hvilke de to øverste er trinvis udkragede binderskifter. Gesimsens røde sten kontrasterer mod de hvidtede murflader, og i de udkragede skifter veksler røde med sortbrændte

sten. Heller ikke gavlene synes væsentligt ændrede. Hvorvidt de murede kamme med toptinder går tilbage til middelalderens hvælvslagning, lader sig næppe afgøre; hvis skibets vestgavl har været ændret inden tårnets tilkomst, er eventuelle tilføjelser ikke længere synlige. - Et falsket, spidsbuet *†vindue*, som endnu var bevaret 1873 (jfr. fig. 9) kan være indsat som følge af hvælvslagningen.

Sakristiet skal antagelig henføres til tiden o. 1475-1500. Det er af munkesten i munkeskifte samt kamp, der bl.a. helt er benyttet til taggavlens inderside. De kvaderlignende sten på hjørnerne er udflyttet fra nedre del af skibets nordøsthjørne. Flankemurene krones af falsgesims. Endnu 1855 (jfr. fig. 3) havde gavlen et fladbuet, falsket vindue, som antagelig var oprindeligt. Den ydre åbnings stik er stadig bevaret efter en beskeden udvidelse, som fandt sted 1875,¹⁰ da tilbygningen fik »to små vinduer«. Det vestre af disse kan være indsat samtidig med ombygningen af det nordre.

Taggavlen, med dens ni let brynede kamtakker, brydes af syv høj blændinger. Blændingerne karakteristiske afdækning, som bl.a. er kendt fra en række kirkebygninger ved Isefjorden, vige,²⁰ består af tvillingedelt spærstik med kronende toprude, samlet på to skifter høj, hulkantet konsol.

Det indre overdækkes af samtidigt hvælv med halvtensribber, hvilende på forlæg i murene undtagen mod koret, hvor en spids, helstens skjoldbue er opmuret. Forbindelsen til koret sker gennem en fladbuet dør, hvis nuværende form og dimensioner etableredes 1873.¹⁰ Den udvendige dør er sekundær og nævnes tidligst 1831, da man ønskede en ny, som kom 1833. Den nuværende, svagt fladbuede døråbning, må være yngre end den noget bredere, retkantede dør, som er tegnet på prospektet 1873 (jfr. fig. 9). Sakristiet husede 1862²¹ *sprøjten*, som dette år ønskedes fjernet.

Våbenhuset er en sengotisk tilbygning opført af munkesten i munkeskifte, men fremtræder nu uden nærmere daterende enkeltheder: Gavlen med dens tre spidsbuede blændinger og kamtakker er kommet til ved skalmuring med

Fig. 5. Korets nordvindue, set fra sakristiets loft (s. 871). HJ fot. 1983. - North window of the chancel, seen from the loft of the sacristy.

Fig. 6. Indre, set mod vest. NE fot. 1981. - *Interior to the west.*

moderne røde munkesten 1888,¹⁰ da vestsiden tillige nyopførtes af samme materiale. Østsidens cirkelvindue er indsat 1862,²² mens den fladbuede indgangsdør stammer fra 1875. Den erstattede en lav rundbuet dør med spidsbuet spejl, som muligvis var oprindelig.¹⁰ Dette gælder dog næppe den glatte taggavl med top-tinde og mange murankre, som også ses på prospektet (jfr. fig. 9). Indvendig i østvæggen er bevaret en *gemmeniche* med aftrappet stik. Den måler 47x27, er 31 cm dyb og sidder 85 cm over gulvet. 1843²³ klagede man over en nylig indrettet *†kalkkule*.

Tårnet, muligvis fra tiden o. 1500-25, er i det væsentlige opført af munkesten i munkeskifte; dog er der tillige benyttet genanvendte marksten til sylden og især de nedre skifter indven-

dig. Skib og tårnrum forbindes af en spidsbuet arkade; selve tårnrummet overdækkes af en samtidig hvælving, hvilende på forlæg undtagen mod skibets gavl, hvor en spids helstens skjoldbue er opsat. I dets nuværende skikkelse stammer vestvinduet fra 1800'rne, mens der i sydvæggen anes et tilmuret, fladbuet vindue, som kan være oprindeligt. Adgangen til de øvre stokværk skete først ad en *†fritrappe* i syd, der udmundede ved en fladbuet udvendig falset overdør, hvis bund er sænket ved trappehusets opførelse, mens afdækningen er ommuret i nyere tid.

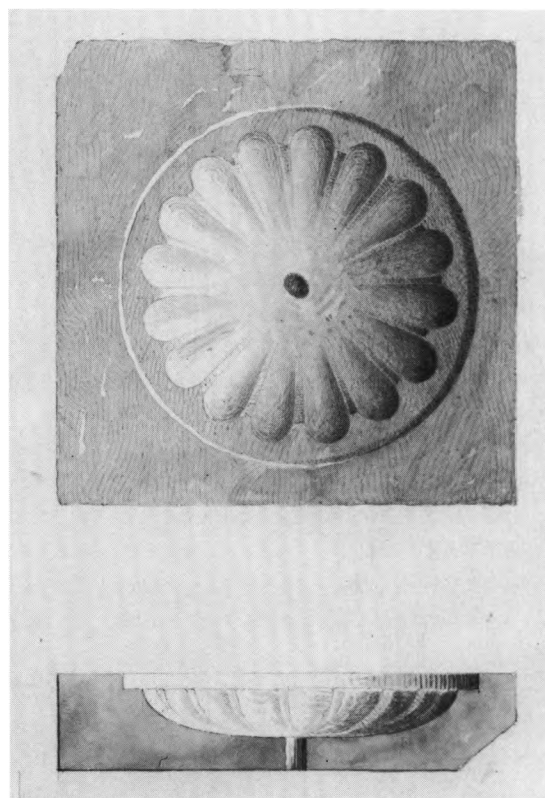
Det høje, mørke mellemstokværk har nyere indskudsloft, som formidler opgangen til klokkestokværket. Sidstnævnte har mod øst, syd og nord to tætsiddende fladbuede glamhuller,

Fig. 7. *Gulvfliser o. 1300 (s. 875). 1:5. Tegnet af Birgit Als Flansen 1975. NM2. - Floor tiles c. 1300.

mens vestsiden kun har ét, der til gengæld er bredere (af hensyn til klokkeindhejsning?). Det er fladbuet med ydre spidsbuet spejl og fals mod det indre. Flankemurene afsluttes af falsgesimser, og ved de øst-vestvendte taggavles

Fig. 8. Gulvflise med piscina o. 1250-1350 (s. 875). Tegning af H. Storck. - Floor tile with piscina, c. 1250-1350.

fod ses gennemløbende bomhuller beregnet til reparationsstilladser. Taggavlene, der krones af ni kamtakker, er flikket og ommuret, hvorfor en oprindelig blændingsdekoration nu fremtræder stærkt reduceret. Bedst er den bevaret på vestsiden, som har fem højblændinger, hvis sekundære fladbuer overskærer en hængestav (med falsket konsol), der viser, at blændingerne oprindelig havde tvillingedelt og højeressiden-de afdækning. Østgavlen har nu tre blændinger svarende til vestsidens.

Sydsidens sekundære *trappehus* med halvtæg er formentlig opført endnu i middelalderen. Materialet er munkesten, og den falsede, fladbuede underdør sidder på vestsiden. Den murede spindel, som belyses af smalle sprækker i syd og vest, har loft af fladbuede rulskiftestik.

Eftermiddelalderlige ændringer og vedligeholdelse. Tårnets søndre og vestre sider samt taggavlene er ofte repareret og skalmuret.²⁴ O. 1875 lukkedes en sekundær åbning over tårnbuen, brudt som dør til et tulpitur (s.d.) i skibets vestende.

En *hovedreparation* af mur- og tagværk gennemførtes 1804.²⁵ Mere omfattende var en række ændringer, gennemført i 1870'erne²⁶ og til dels nævnt under beskrivelsen af de enkelte afsnit, jfr. endvidere nedenfor (gulve og vinduer).

Gulve. Koret er hævet to trin. Gulvet her, i skibets og tårnrummets midtergang dækkes af gule ottekantede fliser, som veksler med små røde af kvadratisk form. Dette flisegulv, som er af en type, der fandt stor udbredelse i 1800'erne, er lagt før 1875.¹⁰ I stolene og omkring tårnrummets »midtergang« er der røde og gule mursten, lagt på fladen med cementfuge. Disse gulve er fra første halvdel af 1870'erne og afløser bræddegulve.²⁷ Et gulv af gule mursten på fladen i stykket mellem indgangsdøren og skibets midtergang kan stamme fra samme tid. Våbenhusets gulv er af cement med fugning som store brudstensfliser. Det er fra o. 1888 samtidig med tilbygningens fornyelse.¹⁰ Sakristiets gulv af gule fliser på fladen uden fuger er antagelig yngst.

Nationalmuseet har på forskellige tids-

Fig. 9. Ydre, set fra sydøst. Tegning af J. B. Løffler 1873-74. NM2. - *Exterior seen from the south-east. Drawing by J. B. Løffler 1873-74.*

punkter modtaget en lille snes glaserede og ornamenterede **gulvfliser* fundet i kirken.²⁸ Fliserne, der stammer fra tiden o. 1300, er kvadratiske med en sidelængde på 15-16 cm og fremstillet af lidt kalkholdigt, rødbrændt ler. Overfladen dækkes henholdsvis af en mørk grøn glasur og af en klar blyglasur, der fremtræder brun. Flisernes to forskellige indstemplede rosetmønstre (fig. 7) kendes bl.a. fra Ishøj kirke.²⁹ Gulvfliser med samme motiver har været brændt i en ovn ved Bistrup nord for Roskilde, og nyere naturvidenskabelige undersøgelser synes at vise, at Orø-fliserne kan stamme fra dette teglværk.³⁰

En brunglaseret flise af brændtler er udfømt som *piscina* (dvs. vaskeumme med afløb til brug ved altertjenesten). Den måler 32x32 cm i omkreds, er 8 cm tyk og har skålformet, rosetriflet fordybning med afløbshul i midten (fig. 8). De to sider er rektantede, mens de to

andre (sammenstødende) forneden har skråfas.³¹ 1920 lå den ved opgangen til prædikestolen, nu på våbenhusloftet.

Vinduer. 1874 havde tårnrummet og skibets nordmur faet de nuværende vinduer, der udvendig er spidsbuede, indvendig rundbuede og lukket med støbejernsrammer. Fornyelsen af sydsidens lysåbninger med tilsvarende vinduer omtales året efter som umiddelbart forestående og samtidig ændredes lysforholdene tillige i sakristiet.¹⁰ — På tegningen fra 1873 (fig. 9) ses sydsidens ældre åbninger endnu. Det var foruden et lille middelalderligt vindue nærmest våbenhuset, to store fladbuede, falsede åbninger til koret og skibet (ud for prædikestolen). Disse vinduer, hvis ydre omrids endnu til dels er synligt, kan være indsat engang i reformationsårhundredet.³²

Tagværker. Sakristiets tagværk har et lag hanebånd af eg, mens spærene er nyere, af fyr. De

Fig. 10. Indre, set mod øst. NE fot. 1981. - *Interior to the east.*

øvrige afsnit har alle nyere tagværker, af fyr;³³ dog er det øvre lag hanebånd i skibet ældre, af eg og med udstemninger fra tidligere anvendelse.

På triumfgavlens østside ses aftryk efter korets oprindelige, lavere ttagværk. Spærene har været understøttet af dobbelt sæt skræstivere på 7-8 cm.s tykkelse.³⁴ - Et gammelt og tyndt †*blytag* omtales 1738.³⁵ Kirken står nu hvidkalket, hængt med røde vingetegl. Våbenhusets loftsbjælker er mørkebrune, brædderne rødlige.

Opvarmning. 1882 opsattes en kakkelovn, der afløstes af en kalorifer. 1963 kasseredes denne til fordel for det nuværende anlæg.¹⁰

†*Kalkmalerier.* 1874 nævnes, at »for henved tre år siden blev der på skibets sydside ved det

østlige vindue fundet en malet kvindelig figur, som imidlertid atter overhvidtedes«.

INVENTAR

Oversigt. Næsten alle århundreder er repræsenteret i inventaret, som præges af øens tilhørsforhold og beliggenhed nær Horns herred. Fra middelalderen er bevaret den romanske font, et dørbeslag formet som løvehoved, en Pietà og et korbuekrucifiks med sidefigurer. Alterbordsforsiden skal stamme fra 1578, alterstagerne er udført i århundredets slutning, og altertavlen er jævnaldrende eller kun lidt yngre. Prædikestolen, med våben for lensmanden over Frederiksborg amt og malet årstal 1633, kommer fra slotsnedker Hans Barchmanns værksted. Inden dette tidspunkt er også dåbsfadet udført; den ene af klokkerne blev støbt 1608, den anden 1748. Formentlig

kort efter århundredets midte opstilledes alterskranken med initialer for Svanholms ejer, Niels Jørgensen og hustruen Johanne.

Alterbordet er skjult bag træpaneler, men ved undersøgelser 1904 og 1943 sås, at det er midlalders, ca. 121x106 cm og 113 cm højt, muret op ad, men uden forbandt med østvæggen.³⁶ Den oprindelige bordplade var fjernet, men som støtte for altertavlen lå to ret store brudstykker, ca. 8 cm tykke. Omtrent midt i bordet var en uregelmæssig fordybning, måske rester af en *helgengrav*.

Alterbordsforsiden og de to sidepaneler er fra 1578,³⁷ af eg, 91x168 cm, sidepanelerne 91x108 cm. De er ensdannede og består af fire vandrette planker, som er zinket sammen i hjørnerne. Farveresterne, på tynd kridtgrund, var allerede 1904 stærkt medtagne: mørkerødt forneden med et bredt mørkegrønt bælte foroven. Nu er det brunt med sort stribe foroven, hvori rester af indskrift, der 1943 fremstod som gulmalet fraktur: »... let... oc ... som for 80 aar ... opset efter com ...«. Herunder skimtedes rester af oprindelig staffering: sorte striber på gult samt et violet maureskelignende mønster.

Altartavlen (fig. 11, 27), fra o. 1600, med maleri fra 1836, svarer i opbygning til bl.a. tavlerne i Alsønderup og Oppe Sundby i Frederiksborg amt samt f.eks. Herslev i Københavns amt.³⁸ Storstykket er delt i et bredere midtfelt og to smallere sidefelter. De adskillende toskanske halvsøjler står på postamentfremspring, hvis spinkle kassetteværk har omfattet en nu tabt bosse. Storstykkets sidefelter har arkader med skællagte skiver på pilastre og bueslag, mens der på den nedre ramme ligger skællagte blade. Over arkaderne sidder trekantgavle tilføjet ved sidste restaurering, hvilket også gælder gesimsfrisens plader over storsøjlerne; de erstatter antagelig oprindelige knægte, som ses på tilsvarende plads i topstykket. Dette har samme bredde som storstykket og indeholder to arkader svarende til sidefelternes. De adskilles af kannelerede pilastre med joniske kapitæler og prydbælte som postamentfremspringene. Sidevinger mangler på såvel stor- som topstykke. Sidstnævnte krones af trekantgavl.

Fig. 11. Detalje af altartavlen med staffering fra 1837 (s. 877). Kr. Due fot. 1925. - Detail of the altar-piece painted in 1837.

I midtfeltet indsattes 1836²¹ et *maleri*, 84x72 cm, olie på lærred, forestillende Korsfæstelsen. Farverne i menneskemængdens dragter er mørkegrønne, blå, brune, røde, grå hjelme og enkelte hvide hovedbeklædninger. Forgrundens jordsmon er lyst gulbrunt og himlen blygrå.

Tavlen står med en staffering udført efter forslag fra 1943 under hensyn til prædikestolens oprindelige farver. Alle felter er blå i gråt rammeværk og har indskrifter med forgyldt

antikva, i postamentet: »Fader, forlad dem - Luk. 23.34«, »Det er fuldbragt« og »Gud er Kærlighed Johs. 4. 8«. I storstykkets arkader: »Vor Herre Jesus Christus i den Nat ...« og »Ligesaa tog han ogsaa Kalken ...« I gesimsfrisen: »Ordet blev Kød - Johs. 1.14«, »Se Guds Lam ... Johs. 1.29« og »Elsk jeres Fjender Math. 5.44«. Endelig læses i topstykkets arkader: »Og jeg skal, naar jeg bliver ophøjet ... Johs. 12/16« og »Thi saaledes elskede Gud Verden ... Johs. 3/16«. Forgyltning på lister og dekorative skæring.

1758³⁹ forestillede tavlens »midterste del« Opstandelsen; i feltet mod nord sås indstiftel-

sesordene på latin med gyldne bogstaver og mod syd de samme, men på dansk (sml. bl.a. Alsønderup); topstykkets gavl rummede Christian 4. s initialer og frisen hans valgsprog: »Regna firmat pietas«. »Straks neden under i en anden liden afdeling« sås »C5« og »CAM« (AM sammenskrevet) for Christian V og Charlotte Amalie, påført i anledning af en restauration.

Før sidste istandsættelse stod tavlen med farver dels fra 1837,²¹ dels fra 1870. I postamentfeltet læstes således versalindskriften: »Restaureret i Aaret 1870« og nedenunder skimtedes samme indskrift blot med årstallet 1837.

Fig. 12. Korbuekrucifiks med sidefigurer, fra 1400'ernes sidste fjerdedel (s. 883). NE fot.

1981. - *Chancel arch crucifix with flanking figures from the last quarter of the 15th century.*

Fig. 13. Pietà (s. 880).

LL fot. 1953. - *Pietà.*

1833 havde synet noteret, at tavlen var så styg, at den trængte til forbedring, hvilket sattes i gang 1836, da den repareredes og forsynedes med et maleri.⁴⁰ Desuden maledes nyklassicistiske ornamenten i friserne og topstykkets trekantgavl samt over storstykkets arkader (fig. 27). De fremstod hvide, dels med blå skygger på lys bund, dels med brunlige skyg-

ger på gulliggrå bund. På de samtidigt tilføjede topvinger var i nedre felt malet initialerne »MCM« (mod nord) og »INM« (mod syd) for kirkeejeren, kommandant Mylenstedt og hans hustru.⁴¹

1870 maledes felterne »poseblå« og i storstykkets arkader nadverordene med grov fraktur, i topfelterne citater fra: »1. Johs. 12 Cap.

Fig. 14-15. Alterkalk bestående af dele fra forskellig tid (s. 880). NE fot. 1982. - *Altar chalice*. 15. Sygekalk fra 1669 (s. 881). NE fot. 1982. - *Chalice for the sick from 1669*.

32» og fra »Joh: 3, C. 16«. Rammeværket var hvidt med delvis bevaring af en ældre, uægte forgyldning.

Antagelig engang i 1920'rne blev topstykket taget ned (efter sigende på sognepræstens foranledning), og henstillet i sakristiet. I stedet anbragtes en trækasse for at dække toppen af østvæggens vinduesblænding. Ved sidste restaurering blev stykket istandsat og atter opstillet på oprindelig plads.

Pietà (fig. 13), fra o. 1425.⁴² Gruppen er 56 cm høj; Kristus, som ligger horisontalt over moderens knæ, mangler begge ben, hvilket har medvirket til følgende opfattelse i præstens indberetning til Oldsagskommissionen 1808: »... og nede i Kirken i en paa nordre Side tilmuret Dør, et Maria-Billede med et Barn i Svøb paa Skødet, ved hvilket findes den Synderlighed, at det har et stort Skæg og Arme, der er lige saa lange som hele Kroppen. Der- som Armenes Længde har skullet hentyde paa

dette Barns store og overordentlige Magt, saa maa vel Skægget have betydet dets Visdom, som synes at have været en underlig Grille ...«. 1894 var der om Kristusfigurens venstre hånd svøbt et stykke tyndt lærred. Før restaurering 1953 var gruppen umalet, men havde en schellaklignende lakering, antagelig påført kort efter 1888, da synet tilrådede, at figuren blev renset omhyggeligt for »kalkovertrækket« og overdraget med en klar fernis,¹⁰ som fjernedes inden en voksbehandling. I niche dannet ved norddørens tilmuring.

Altersølv. Kalk (fig. 14), 19,5 cm høj, bestående af dele fra forskellig tid. Ældst er den senmiddelalderlige knop med skiftevis blomst og fremspringende rudebosser, hvorpå graveret »Jhesue«. Bunden er krydsskraveret ligesom de spidse buetunger med angivelse af spidsbuet vindue på knoppens over- og underside. Den seksstungede fod med fodplade og kvartrundstav er fra 1684, jfr. graveret indskrift: »Orøe

Fig. 16-17. 16. Alterstage fra 1500'ernes slutning (s. 882). NE fot. 1981. - *Altar candlestick from the end of the 16th century*. 17. †Røgelsekar (s. 882). Tegning af H. Storck 1865 i NM2. - *Drawing of †censer*.

Kirkes Kalk 1684«, mens bægeret stammer fra 1800'ernes anden halvdel. På fodpladen fire stempler: mestermærke NS i oval (Bøje Tillæg 3084) for Niels Svendsen og Københavnsmærke 1684, desuden to mærker, som må være påført, da bægeret udskiftedes: mester mærke for Johan Gottlieb Westi (Bøje 1776) og Holbæk bymærke (Bøje 1757).⁴³

Disk, 1684, tv. 14 cm, med graveret cirkelkors på fanen og under den: »Orøe Kirkis Disk - 1684« med kursivkapitæler. På fanen to stempler: mestermærke NS og Københavnsmærke 1684, jfr. kalken.

†*Altersølv*. 1620¹² var kalk og disk af sølv forgyldt. - Den kalk og disk fra 1669, som præsteindberetningen 1758³⁹ nævner, er formentlig identisk med sygesættet.

Oblatæske, 1900'erne, af træ, cylinderformet, med let hvælvet låg, hvorpå sortmalet fraktur: »Jerusalem«. En †*oblatæske* var 1875 af sort, lakeret træ. 1906 trængte oblatæskens til fornyelse eller istandsættelse, og en alterskål (af porcelæn) blev foreslået anskaffet.¹⁰

Alterkande, sort med guld-kors og -kanter, antagelig anskaffet 1844.²¹

Sygesæt (fig. 15), 1669, bestående af kalk og disk. Kalken er 14 cm høj og har cirkulær, seksdelt fod med smal fodplade.⁴⁴ Foden når op til den midtdelte knop med store, drevne tunger på over- og undersiden. Derover cylinderformet skaftled og lille bæger med graverede versaler mellem rammelinjer under mundingsranden: »Orøe Kirkis Kalk 1669«. Disken er 9 cm i tv. og har graveret cirkelkors på

fanen. Under den: »Orøe Kirkis Disk 1669« med graverede versaler.

Alterstager (fig. 16), fra 1500'ernes slutning, højde 33 cm, med stor fodskål og lavere lyse-skål, hvori lysepig af jern. Skaftet har forneden cylinderled flankeret af flade ringe og foroven balusterled. 1875 havde stagerne *†lamper* i form af lys (sml. Kirke Eskilstrup s. 315); disse »alterlysindretninger« ønskedes 1904 istandsat og malet, men blev antagelig erstattet med virkelige lys 1905. - Syvarmet *stage*, Titusstage.

†Røgelsekar. (Fig. 17), senromansk, kugleformet, på konisk fod og kronet af lille cylinder med kegletag hvorpå korsspir. Underdelen havde graveret zigzagbånd ved skålens kant og overdelen små, runde røghuller i regelmæssige mønstre.⁴⁵ Ophængningsstængerne manglede. Inventariet 1620¹² opregner to kobberrøgelsekar, som ikke beskrives: det beskrevne må antages at være det af dem, som også er nævnt 1808.

Alterskranke (fig. 18), fra o. 1750-75, af smedjærn. For at give adgang til sakristiet på korets nordside, går skranken ikke, som det ofte er tilfældet i 1700'erne, tværs over koret, men

bøjer, omtrent en meter fra nordvæggen, i en ret vinkel mod øst. Overliggeren er udført af rundjern ligesom de lodrette standere, der har vulstringe på midten og ender i messingknopper foroven. I hjørnerne er anbragt voluttbånd udført i fladjærn; tilsvarende omgiver de udstansede bladkranse, som indrammer initialerne i midtfagets dobbeltlæge: »NI« (mod nord) og »II« (mod syd) for Niels Jørgensen og Johanne Jørgensen, ejere af Svanholm, hvorunder kirken hørte. Gitret må være udført, før han 1780 blev adlet Svanenskjold, jfr. afskilringen til den åbne begravelse i tårnrummet i Krogstrup, hvori foruden initialerne NJS og IIS også indgår hans våben, en svane.⁴⁶

Font (fig. 20), romansk, af granit, tv. 64 cm, af Roskildetype,⁴⁷ svarende til bl.a. Kirke Eskilstrups (s. 315). Kumme og fod er hugget hver for sig. Under mundingsranden tovsno-ning. Siderne er næsten lodrette med affasing mod foden. Lige over sammenføjnngen en vulst. Lille, keglestubformet fod. Talrige rester af rød, brun og hvid maling stammer muligvis fra 1847, da synet ønskede fonten afsløbet på grund af mos og malet.²¹ Der er intet afløb,

Fig. 18. Alterskranke fra o. 1750-75, af smedjærn med initialerne »NI« og »II« for Niels Jørgensen og Johanne Jørgensen (s. 882). NE fot. 1981. - *Altar rail from c. 1750-75, of wrought-iron with the initials of Niels Jørgensen and his wife Johanne Jørgensen.*

men midt i bunden en fordybning. Fonten står på en 12 cm høj cementsokkel i et indelukke i skibets nordøstre hjørne, hvortil den flyttedes 1948 fra den tidligere plads i koret.¹⁰

Dåbsfad (fig. 19), 1600-25, nederlandsk, af messing, tv. 53 cm. I bunden drevet fremstilling af spejderne i Kanaan omgivet af bladværk. På fanen vinranke og inderst en bladkrans i lighed med Særløses.⁴⁸ De spidse drueklaser, der helt udfylder pladsen inden for båndslynget, findes på fadet i Snesere, som har drevet årstal 1622,⁴⁹ sml. også Mørkøv.

Dåbskande, o. 1862, af blik, fod og hals af messingblik, 25 cm høj.

† *Vievandskar*? 1808 omtales et vievandskar.⁵⁰

Korbuekrucifiks med sidefigurer (fig. 12), fra 1400'ernes sidste fjerdedel,⁵¹ på ny korbuebjælke, som er replik af en ældre, men muligvis ikke oprindelig bjælke. Kristusfiguren hænger i let krummede arme med hovedet løftet, bøjede knæ og korslagte fødder. På hovedet tovsnoet tornekrone; en lok af håret falder ned foran Kristi højre skulder, hageskægget har regelmæssige lokker. Stor, lige næse og næsten helt lukkede øjne. Figuren har markerede ribben og tydelig midje, smalt, stærkt foldet lændeklæde, hvis ene flig er stukket ned mellem benene og kommer frem bag det venstre lår.

Sidefigurerne, der står på lave fodplader, har de samme store, lige næser som Kristusfiguren. Marias kappe er lagt op over hovedet og holdes oppe med højre underarm; hænderne er foldede foran brystet. Johannes holder bogpose i højre hånd og lægger den venstre over højre håndled; kappen ligger over venstre skulder, således at kjortlen med stor, bred krave og lange ærmer er synlig.

Det glatte korstræ har cirkelskive i korsskæringen og firpasformet afslutning i de tre ender, forneden er det skåret vandret af, formentlig i nyere tid. Firpassene rummer evangelistsymboler: Mattæusenglen ved Kristi højre hånd, Johannesørnen foroven og Markusløven.

På fotografi fra 1920 stod figurerne på en † *korbuebjælke* foran triumfvæggen; den fjernes muligvis i forbindelse med prædikestolens restaurering o. 1922. Indskriften kendes fra be-

Fig. 19. Dåbsfad af messing, fra 1600-25 (s. 883). NE fot. 1981. - Brass baptismal dish from 1600-25.

Fig. 20. Romansk font af granit (s. 882). NE fot. 1981. - Romanesque font of granite.

retning skrevet 1894⁵² og er gentaget på den nye bjælke. Det fremgår heraf, at der næppe er tale om en oprindelig bjælke, men muligvis en fornyselse eller i hvert fald restaurering af en

Fig. 21. Prædikestol fra 1632 udført i Hans Barchmanns værksted (s. 884). NE fot. 1981. - *Pulpit made by Hans Barchmann's workshop in 1632.*

ældre. Indskriften lyder: »Wisseligen baar hand vore Siugdomme oc tog vor Pine paa sig, hand er saargiort for vore Offuertrædelser, oc knuset for wore ...«. På bagsiden læstes: »H(r) Niels Krag Sogneprest til denne Menighed« (N. K. var præst 1667-87, se også epitafium).⁵³

Kristusfiguren har naturlig karnation med mørkebrunt hår og skæg. Lændeklædets farver er guld og purpur. Maria har rød kjortel og blå kappe med guldkanter og grønt foer, Johannes grøn kjortel og purpur kappe med forgyldte kanter. Korstræet er brunt, cirkelskiven blå og forgyldt.

Prædikestol (fig. 21), med himmel og opgang

fra 1632, da regnskaberne oplyser: Først blev en ny prædikestol efter det hæderlige kapitels samt patronernes bevilling opsat, og givet til arbejdsløn efter fortingning 115 dl., vognleje 3 dl. Til færgeløn og at age op fra stranden til kirken 1 mk. Svendene drikkepenge 2 dl. Jern at opsætte den på 1 dl. For muren at brække op og fly igen 2 mk. For et træ, som prædikestolen blev sat på 1 mk.⁵⁴ Stolen kan stilistisk henføres til slotssnedker Hans Barchmanns værksted i Kratmøllen ved Jørlunde. Ifølge malet indskrift er stafferingen udført 1633 af Mikael Kave-mann.

Opbygningen svarer nøje til prædikestolen i Lillerød, som ifølge kirkens regnskaber udførtes 1632 af ovennævnte snedker.⁵⁵ Kurven har fire fag med svungen underbaldakin. Over et kraftigt karnisfremspring sidder postament med klumpede hjørneknopper. I storfelterne står evangelister (fig. 22) skåret i højt relief på fodstykker, hvis reliefversaler meddeler navnene: »S. Mathevs«, »S. Marcvs«, »S. Lvcas« og »S. Iohannes«. De indrammende arkader er fuldstændig opløst i bruskværk, således at kun et profilkapitel er markeret. På hjørnerne hermer, hvis skafter har englehoved eller maske over frugtbundt, de midterste dog lensmanden over Frederiksborg, Frederik Urnes, og hustruen, Karen Arenfelds våbener. Apostelhermerne, med glorie bag hovedet, er: Simon med sav, Peter med bog og (fornyet) nøgle, Paulus med bog og sværd samt to uidentificerede, begge med stav, den ene tillige bog. Gesimsen har glat frise afbrudt på hjørnerne af bøjler med englehoved; foroven tandsnit under æggestav.

Himlen er uregelmæssig seksidet med gesims svarende til kurvens og flade hængestykker med englehoved og bruskede volutter. Tre topstykker: et med C 4.s kronede monogram, et andet med englehoved og et tredje med maske. Imellem dem putti med lidelsesredskaber: kors og eddikesvamp. Den indvendige frise har småstave i hjørnerne.

Opgangspanelets to glatte felter adskilles af smalfyldning. Ved trappens fod, på linje med stolestaderne (og muligvis oprindelig hørende til disse), er opstillet to samtidige gavle med

Fig. 22. Detalje af prædikestol, sml. fig. 21. Storfelt med evangelisten Markus flankeret af Peter og Paulus (s. 884). NE fot. 1981. - *Detail of pulpit (cf fig. 21) with St. Mark between St. Peter and St. Paul.*

læge imellem. Gavlene, der krones af topstykker med englehed, har mands- og kvindeherme med beslagværk på skaftet under frugtbundter ophængt i ringe (fig. 23). De står på høje postamenter med diamantbosse svarende til de øvri-

ge stolegavles. Hermerne er skåret efter et forlæg, som ofte er brugt, f.eks. til gavlene ved opgangen i Nørre Herlev, der sammen med prædikestolen tilskrives Hans Barchmann. Desuden på samme snedkers altertavler i Ger-

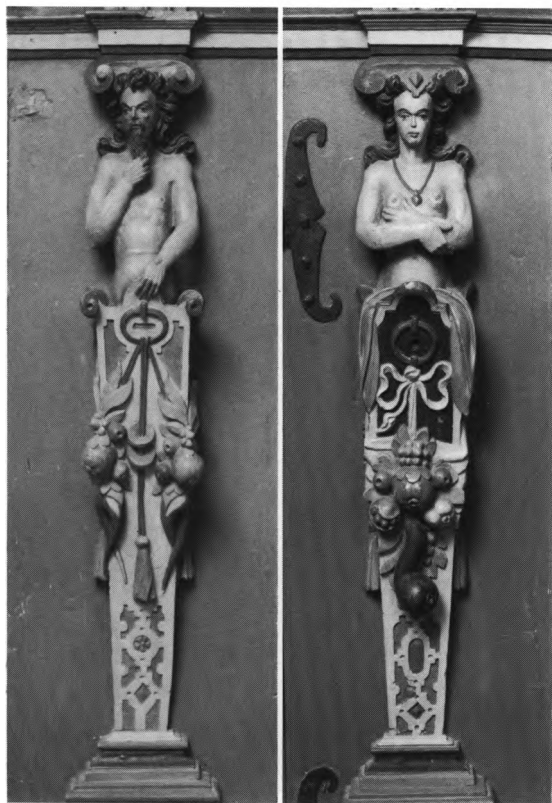

Fig. 23. Stolegavle med tilhørende låge foran prædikestolsopgangen (s. 884). NE fot. 1981. - *Bench-ends with door in front of the pulpit.*

lev og Dråby i Horns herred, hvor de flankerer topstykket.⁵⁶ Tilsvarende kendes også fra prædikestole i Holbæk amt, hvor hermerne står på hjørnerne mellem kurvens felter, således f.eks. i Hørby (s. 502 med fig. 15). Disse er henført til Anders Nielsen Hatts snedkerværksted i Roskilde. Det gælder også en gruppe altertavler, hvortil hører Søndersteds med identisk herme, jfr. s. 406 med fig. 7b.

Stolen står med en kun lidet restaureret, oprindelig staffing udført af »Michæl Kaveman an(no MDC)XXXIII« ifølge indskrift på himlen, jfr. også initialer og datering - »K« »M« og »Anno« »1633« - i nedre dørfylding foran opgangen. Indvendig i kurven ses malet versalindskrift: »Istandsæt Aar 1926 under Nationalmuseet ved maler Munk«.

Farverne består hovedsagelig af gråt og rødt med en del forgyldning. Friserne er sorte med gyldne versaler, i postamentet: »Beati qui av-

divnt sermonem dei ... Luc 11 (,28)« og i gesimsfrisen: »Verbvm domini manet in æternvm. Psal 119« (galt for 1 Pet. 1,25). I himlens frise læses: »Gloria in excelsis deo ... (Luk. 2,14) an(n)o xxxiii«. Opgangens farver synes fremdraget 1926 (H. Munk): lysegrøn med sort frise og røde bosser på gavlene, hermerne karnation naturlig. Dørføjens øvre fyldning står med en marmorering, antagelig fra 1700'rne, mens der i den nedre er malet en (for-nyet) mauresk med gult på sort bund, hvorunder ovennævnte initialer og årstal. Opgangspanelets fyldinger er ligeledes marmorerede. Før 1926 havde postament- og frisefelter en blå farve fremkommet ved, at et blåt pulver var strøet i den endnu våde farve, en teknik, som er brugt adskillige steder i Nordsjælland. Opgangens gavle og låge var egetræsmaledede. - Opstillet i skibets sydøsthjørne.

Stolestaderne har bevarede dele fra 1600'rne

og fornyelser og tilføjelser fra midten af forrige århundrede.⁵⁷ Gavlene er rundbuede med reliefskåret latinsk kors over en pålagt pilaster, som antagelig for en dels vedkommende er overført fra ældre gavle udført i 1600'rne. Pilastrene står på højt fodstykke med diamantbosse og har skællagte skiver med neglesnit, sml. f.eks. Lille Lyngby, Frederiksborg amt.⁵⁸ Der var døre for stolene endnu 1888, da de trængte til eftersyn.¹⁰ Gavle og ryglæn er brune med brunrøde fyldinger, pilastrene lysegrønne med brunrøde indsnit, grå bosser og kors.

I sydsidens øverste stolestade er indrettet *deg-nestol*. Under en skrå pult sidder en ældre hylde med indridsede initialer og årstal, det ældste fra 1579; desuden læses bl.a. »1637«, »NR 1678«, »MMøller 1709«, »ET 1741« og »P Kjeldahl 1836«. Mod øst en gavl med bred, kanneleret pilaster; stolens låge har to kvadratiske fyldinger svarende til to af de tre låger for dåbsindlukkert i nordsiden. Her har den midterste stående rektangelfyldning over liggende. Alle har bukkehornshængsler.

Pengeblok (fig. 24), senmiddelalderlig?, højde over gulvet 55 cm, med tv. 16x15 cm. Sml. Hagested (s. 551 med fig. 38). Forneden er blokken indsnævret med delvis afbrækket profilkant på det smalleste sted. Den øvre halvdel har fire tætsiddende vandrette jernbånd hele vejen rundt, og i midten et hængsel som, naglet fast på den ene side, lukker over en krampe på den anden. De to mellemste jernbånd lukker for forsidenes jernlåge over kramper. Tværs over blokkens top et jernbånd med pengeslids. Brunmalet som stolestaderne. Nedgravet i skibets midtergang lige ud for indgangsdøren.

Pengebøsse, fra 1900'rne, af messing, cirkelrund med kors på forsiden, hænger på skibets sydvæg ved indgangsdørens østre side. 1963 nævnes desuden en *†indsamlingsbøsse*.¹⁰

Alle *dørfloje* er fra 1800'rne, døren mellem våbenhus og skib formentlig fra 1854.⁵⁹ På dens indvendige side sidder et *dørringsbeslag* (fig. 26), af malm, fra 1200'ernes anden halvdel.⁶⁰ Det er formet som et løvehoved med smalle øjne og stor snude flankeret af to store uorganisk placerede huller til dørringen. På pladen, tv. 13

cm, breder manken sig med regelmæssige lokker, og mellem ørerne er den antydnet ved graveringer. Dørringens to reducerede, modstillede dragehoveder antyder dansk oprindelse.

Blandt oplysningerne vedrørende de tidligere *†dørfloje* kan fra 1632 nævnes udgift til fem egeplanker, arbejds løn 3 dl., en skæppe boghvede 1 mk. 12 sk.

Et *†pulpitur* er tidligst omtalt 1808,²⁵ da det trængte til reparation. 1869²² foreslog synet det fjernet for at skaffe lys, og 1872¹⁰ lovede kirkeejeren at gøre det.⁶¹ Pulpituret var opstillet i skibets vestende, tilsyneladende med opgang fra tårnrummet, jfr. bygningsbeskrivelsen.

Orgel, bygget 1979 af Henning Jensen, Odense. Syv stemmer, to manualer og pedal. I skibets nordvesthjørne. **Pedalharmonium*, bygget o. 1955 af organist Richard Tankred Holm, anskaffet til kirken o. 1957. Instrumentet var

Fig. 24. Pengeblok, senmiddelalderlig? (s. 887). NE fot. 1981. - *Alms post, late medieval?*

opstillet i vest i to afdelinger med elektrisk forbindelse. I privateje.⁶⁶ †*Harmonium*, leveret 1901 af Petersen & Steenstrup, København.⁶⁷ Opstillet i skibets nordøstlige hjørne, ønskedes 1948 flyttet til skibets vestende.¹⁰

Fire ens *salmenummertavler*, fra slutningen af 1800'rne, dog af varierende størrelse; til indskudsnumre i fire rækker. Profileret ramme og smallere rundbuet topstykke. Sortmalede med hvide tal og hvid fraktur: »Før Prædiken« og »Efter Prædiken«. I topfeltet hvidmalet ornament. 1904¹⁰ foreslog synet, at to nummertavler maledes på bagsiden til evt. brug ved forandring af salmebøger. På ældre fotografi ses tavler, hvorpå numre skrevet med kridt.

En †*kirkestævnetavle* er nævnt i inventariet 1875.¹⁰

Præsterækketavler, fra 1971,¹⁰ ophængt på våbenhusets vest væg.

Tre *lysekroner*, fra 1900'rne, i barokstil, med otte arme, hænger i skibet, en mindre i tårnrummet og en lille, femarmet i våbenhuset.

Kirkeskib, ophængt 1956. Tremastet bark med navn Anna-Marie, skænket af Otto Muller. I buen mellem skibets andet og tredje hvælv.

En †*ligbåre* anskaffedes 1821.²⁵

Et †*tårnur* er nævnt 1632 og igen 1645, da degnen fik 1 pd. rug for at stille det.⁵⁴

Klokker. 1) 1608, støbt af Borchardt Geliesser. Tvm. 90 cm. Versalindskrift om halsen i en linje: »Verbum domini manet in ætenu[m] [!] anno 1608 gosch mich Borchardt Geliesser [!].« På hver side af indskriftsbåndet tre profillister og liljefrise. Lige under frisen er på klokkelegemet tre medaljoner: flakt ørn, pelikan med unger og ridder knælende ved krucifiks som på de lidt større klokker i Herstedvester og Jørlunde, begge ligeledes fra 1608.⁶² Profillister på slagring og -kant.

2) (Fig. 25), 1748, støbt af Henrik Tessin. Tvm. 85 cm. Versalindskrift på halsen mellem profillister: »Soli deo gloria. Mig støbte Hienrich Tessien 1748.« Over indskriftbåndet akanusfrise og underneden en tilsvarende bredere. På legemet et vers med versaler: »Jeg ved min daglig Sørgeklang, for Christian den siette af-

vigte Aar i Stykker sprang, men kom igien til rette wed Rasmus Fugls Patronens Daad, som gjorde slig Anstalter da hand var Kongens Cammerraad, og Roeskilde Ampts Forvalter.«.⁶³ Profillister på slagring og -kant.

Begge klokker er ophængt i vuggebom ved August Nielsen, Roslev 1939.

†*Klokker*. Ved afleveringen 1528⁶⁴ måtte kirken afstå en klokke, og i 1602⁶⁵ endnu en, der vejede 1 skippd., 3 lispd.

Klokkestol, gammel, af eg, med tre skræstive-re, i siderne dog fire, de yderste fornyelser af fyr. Korte skræbånd under overliggeren. Tømmeret er nummereret med stemmejernsmærker og samlet med trænagler.

GRAVMINDER

Epitafium, 1687, Niels Christensen Krag. Graven lod sig gøre i sognepræst Niels Christensen Krag's levetid. Han var født i Ystad i Skåne, hans hustru, Barbara Jacobsdatter Torm, på den jyske halvø. Fem sønner: Erik, død som spæd, Erik, Christian, Jacob og Niels. Herefter et fromt vers afsluttet med »Anno 1687«.⁶⁸ Grå kalkstenstavle, 158x92 cm, hvorpå latinsk indskrift med fordybede, forgylde versaler i tværskrift. Indmuret i korets nordvæg over døren til sakristiet.

Kirkegårdsmonumenter. 1) 1840. Tellef Børresen *4. marts 1753, †15. juni 1834, sognepræst på Orø i 14 år, med sin første hustru Lovise Nyboe, fire børn og to børnebørn. Hans anden hustru Frederikke Iuliane Gorlt rejste stenen 1840. Firkantet opretstående, rødlig sandstensblok med hvid marmorplade, hvorpå indskrift med fordybede versaler. 55x45x20 cm. Nord for kirken ud for sakristiets gavl.

2) O. 1840? Kirstine Gorlt. 77x45 cm, rødlig sandstensramme med hvid marmorplade. Indskriften næsten udvisket. I øvre halvdel af pladen anes med fordybede versaler navnet. Foroven i rammen rund fordybning. Ligger ved siden af nr. 1.

I hjørnet mellem våbenhusets vestmur og skibets sydmur findes et *støbejernsgitter*.

Fig. 25-26. 25. Klokke støbt 1748 af Henrik Tessin (s. 888). NE fot. 1981. - *Bell cast in 1748 by Henrik Tessin.*
26. Romansk dørning (s. 887). NE fot. 1981. - *Romanesque door-knocker.*

KILDER OG HENVISNINGER

RA. DaKanc. H49. 1808-46. Div. indb. om kirkers og præstegårdes tilstand. - LA. Sognekaldsarkivet. Liber daticus 1738-1831 (-1923). - Kirkeinspektionsarkivet. Roskilde Domkapitels kirkers rgsk. eller bilag og brudstykker af sådanne m.v. - Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. Kommune sager. Horns hrd. 1691-1805. - Bispearkivet. Visitatsbøger m.m.: 1739-51, 1748-56, 1776-80. Kirkesyn 1862-79. - Lyng-Frederiksborg, Ølstykke og Horns hrdr.s provsti: 1831-62. Protokoller over synsforretn. over præstegårde og kirker. - Ved embedet. Kirkeprot. for Orø kirke 1861-19(82). - Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i almindelighed s. 50.

NM2. Præsteindb. 1808 til Oldsagskommissionen. Indberetninger ved Henry Petersen 1874 (bygning og inventar), V. la Cour 1904 (alterbord og fliser), Niels Termansen 1914 (prædikestol), Poul Nørlund 1920 (bygning), Kr. Due 1924 (prædikestol) og 1925 (altertavle), Einar V. Jensen 1943 (inventar), N.J. Termansen 1953 (Pietà), Marie-Louise Jørgensen og Birgitte Skov 1981 (inventar og gravminder). - Bygningsbeskrivelse ved Hugo Johannsen, inventar og gravminder ved Marie-Louise Jørgensen og Birgitte Skov. Redaktionen afsluttet januar 1983.

Tegninger. NM2. Akvarel af eksteriør ved J. B. Løffler 1874. - Tegning af røgelsekar ved

H. Storck 1865. - Tegning af piscina ved H. Storck.

- Plan ved Henrik Jacobsen, Hugo Johannsen og Bi Skaarup 1982. - KglBibl. 2°. 61 og 66. Johan Gottfred Burman Becker: Tegninger af Danske Kirker, Monumenter, Døbefunter, Gravstene og andre mærkelige Alderdomslevninger.

¹ Roskildebispens jordebog s. 161.

² J. L. A. Kolderup-Rosenvinge: Udvalg af Gamle Danske Domme, I, 1842, s. 2f.

³ Kronens Skøder I, 407.

⁴ Landebogen s. 162.

⁵ Kronens Skøder III, 237 f.

⁶ RA. DaKanc. A29. 1726-97. Efterretn. om ejere af kirker og kirketiender; Mynster: Visitatsdagbøger II, 147.

⁷ Fundet, der afleveredes til Nationalmuseet (NM6. Fundprot. 1696), bestod af en fra Ludvig IX den Hellige (1266-70) og ti fra Filip IV den Smukke? (-1308); jfr. endvidere Holbæk Museum. Årsberetning 1928, s. 12; Fritze Lindahl: Møntfund på kirkegården, i Nordisk numismatisk årsskrift, 1952, s. 47.

⁸ KglBibl. Folkemindesamlingens kartotek.

⁹ Jfr. Hans Stiesdal i Trap.

¹⁰ Ved embedet. Kirkeprot. 1861-19(82).

¹¹ 1860 (jfr. note 21) ønskede man vestsidens låge og port repareret; på et fotografi fra 1904 ses de nuværende fløje.

Fig. 27. Altartavle fra o. 1600 (s. 877). NE fot. 1981.
- Altar-piece.

¹² RA. DaKanc. B184. 1614-20. Seks års kirkerensk.

¹³ Således 1806 (jfr. note 25), 1835, 1838, 1841, 1849 og 1862 (jfr. note 21).

¹⁴ Jfr. indb. ved V. la Cour, 1904.

¹⁵ Jfr. indb. ved Henry Petersen 1874.

¹⁶ Hjørnekvadrene på skibets nordøstre hjørne, som ses fra sakristiloftet, står nu blanke, men rester af puds tyder på, at de også har været dækkede.

¹⁷ Dette år ønskes korets gavlv ommuret fra (bind)-bjælken (jfr. note 10).

¹⁸ Ved undersøgelsen 1920 bankede man den ydre omfatning af tilhuggede tegl frem. Bredden var 89 cm, mod 102 cm indvendig.

¹⁹ Jfr. Sigerslevvester og Snostrup (DK. Frborg. s. 2219, 2310).

²⁰ Sml. Ågerups vestforlængelse og sakristi (s. 248), Hørby's sakristi (s. 492) samt Egebjerg og Grevinge (Ods hrd.).

²¹ LA. Lyng-Frederiksborg, Ølstykke og Horns hrdr.s provsti. 1831-62. Synsprot.

²² LA. Bispearkivet. 1862-79. Kirkesyn.

²³ Klagen angik såvel »uddunstningerne«, den tilsyneladende utilstrækkelige bræddeafdækning og endelig det upassende i hele arrangementet (jfr. note 21).

²⁴ Således hedder det 1852, at »søndre side trænger til reparation«, jfr. note 21.

²⁵ LA. Sognekalendarsarkivet. Liber daticus. 1738-1831 (-1923).

²⁷ 1869 henstillede man, at stolens bræddegulv erstattedes med fliser eller mursten. 1873 ønskes »de gamle gulvtræer« i tårnrummets sider afløst af gule mursten. 1875 var disse ændringer gennemført (jfr. note 10).

²⁸ Det drejer sig om i alt 14 hele og 4 brudstykker, indbragt 1904 (V. la Cour) og 1976 (Morten Aaman Sørensen), jfr. inv. nr. D 5473-74, D 340-355/1976. La Cour nævner i sin indb., at der findes flisestumper spredt i præstegårdshaven og på Stensbjerg voldsted. Pastor Prip indsendte 1914 to hele fliser og to brudstykker, fundet på voldstedet (inv. nr. D 8522). Redaktionen af dette afsnit bygger på udkast ved Birgit Als Hansen.

²⁹ Jfr. Birgit Als Hansen og Morten Aaman Sørensen: Ishøj kirke - et kirkerum fra 1100-årene og op gennem middelalderen, i NMArb. 1975, s. 125f.

³⁰ Jfr. Pact 7, 1982, (Second nordic conference on the application of scientific methods in archaeology), s. 383-92.

³¹ En tilsvarende piscina-flise kendes fra Hyllested (DK. Sorø s. 875). Et eksempel på en beslægtet piscina, som fortsat ligger i gulvet, findes i Sprogé kirke på Gotland (jfr. Sveriges Kyrkor, vol. 191, 1982, s. 39, fig. 42).

³² I 835 (jfr. note 21) ønskedes i korvinduet indsat nye oplukkelige vinduer af hensyn til kirken, der er »såre fugtig og fuld af usunde dunster«.

³³ 1869 (jfr. note 10) foreslås opsat nyt tagværk i tårnet.

³⁴ Et godt eksempel på aftryk af lignende kortag er bevaret i Ferslev (DK. Frborg. s. 2762, fig. 7).

³⁵ LA. Bispearkivet. Visitatsbøger. 1739-51, 1748-56, 1775-80.

³⁶ V. la Cour noterer 1904, at det er af kamp dækket med et tyndt lag puds. 1943 skriver Einar V. Jensen, at materialet er kridt med hvidtekalk. Sml. byggematerialer med note 14 og 15.

³⁷ Jfr. indb. til Oldsagskommissionen.

³⁸ Jfr. DK. Frborg. s. 1446 med fig. 9 og s. 2293 med fig. 7 samt DK. Kbh. Amt, s. 667, fig. 6. Sidstnævnte anses for at være udført i samme værksted som tavlen i Vigersted, Sorø amt (DK. s. 489 med fig. 5).

³⁹ LA. Bispearkivet. 1758-59. Hist. efterretn. til HofmFund.

⁴⁰ Jfr. note 21. 1836 hedder det: Altartavlen er ikke forbedret, men et maleri bliver leveret, som skulle anbringes på altret, og kirkeejeren lovede, når det skete, så at reparere den øvrige altartavle. 1837 var tavlen restaureret og forsynet med maleri.

⁴¹ I hvert fald siden 1830 var han ejer (jfr. RA. DaKanc. Div. indb. om kirkers og præstegårdes tilstand og note 21).

⁴² Sml. Hørup, nu i museet på Sønderborg slot, DK. Sjyll. s. 2369 med fig. 12.

⁴³ Westi fik borgerskab 1850 og døde 1886. Han har

bl.a. udført bægeret til kalken i Sønder Asmindrup s. 190.

⁴⁴ Foden er næsten identisk med Testrup alterkalk, skænket 1690, og Vesterborgs skænket 1686, jfr. DK. Sorø s. 806 og Maribo s. 625.

⁴⁵ Lignende kar med ukendt hjemsted findes i NM2.

⁴⁶ DK. Frborg. s. 2750 med fig. 20.

⁴⁷ Mackeprang: Døbefonte s. 405.

⁴⁸ DK. Kbh. Amt s. 848 med fig. 7.

⁴⁹ DK. Præstø s. 858.

⁵⁰ I præsteindberetningen omtales »en huul Vievandssten«. Muligvis er der tale om piscina-stenen.

⁵¹ Sml. f.eks. Vejby (DK. Frborg. s. 1302 med fig. 24-25).

⁵² Indskriften er gengivet af Holger Fr. Rørdam: Om Niels Christensen Krag, Sognepræst paa Ourø, i KirkehistSaml. 3. rk. V, 315-22.

⁵³ 1892 (jfr. note 10) restaureredes Kristusfiguren og de to sidefigurer.

⁵⁴ LA. Kirkeinspektionsarkivet. Roskilde Domkaptels kirkers rgsk.

⁵⁵ DK. Frborg. s. 1972, fig. 7. Se endvidere sagregisteret, artiklen Snedkere og billedskærere.

⁵⁶ DK. Frborg. s. 1951 med fig. 14-15, s. 2525, fig. 11-12 og s. 2559.

⁵⁷ 1851 trængte forskellige stole til nye sæder og beklædning ved muren, ligesom en stor del af de oprindelige ornamenter på forsiden af stolene ud

mod kirkegangen manglede. 1853 var manglen ved at blive afhjulpet (jfr. note 21 og 59).

⁵⁸ DK. s. 1520 med fig. 13.

⁵⁹ RA. Kultusmin. l.Dep. 1848-1916. Journalsager.

⁶⁰ Jfr. Ursula Mende: Die Türzieher des Mittelalters, Berlin 1981, kat. nr. 120 og fig. 222, samt i øvrigt s. 84, 145, 147.

⁶¹ 1925 forlød det, at et panel på en bondegård på øen havde fyldinger med overmalede billeder fra kirken. Mund- og klovesyge umuliggjorde adgang til gården.

⁶² DK. Kbh. Amt s. 499 og DK. Frborg. s. 2274.

⁶³ Verset er gengivet i HofmFund. VII, 482, J. F. Fenger: Klokke-Indskrifter, III, i Kirkehist-Saml. 1853, l.rk., II, 109 og Erland Gribso: Frederiksborg Amts Kirkeklokker, i Fra Frederiksborg amt 1934, s. 93.

⁶⁴ RA.Rgsk. ældre end 1559: Fortegnelse over indkrævede klokker.

⁶⁵ A. Petersen: Fortegnelse paa Kirkeklokker i Frederiksborgs og Abrahamstrup Lehn, i DaSaml. 1. rk. I, 99.

⁶⁶ Meddelt af organist Richard T. Holm, Aalborg.

⁶⁷ Petersen & Steenstrup: Harmoniumsfortegnelse.

⁶⁸ Gravskriften gengivet af Holger Fr. Rørdam: Om Niels Christensen Krag, Sognepræst paa Ourø, i KirkehistSaml. 1884-86, 3. rk., V, 315-22, især s. 317-18.

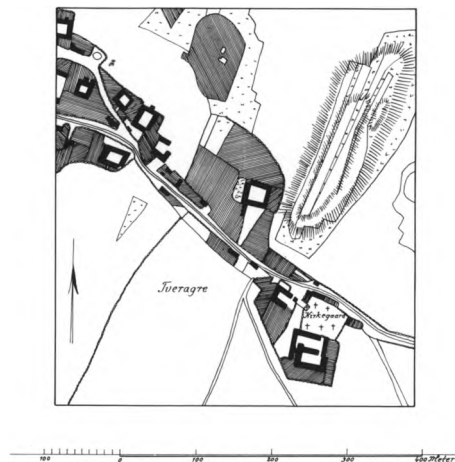

Fig. 28. Landsbyplan 1805. - Village map.